

ПІДПІЛЛЯ ОУН НА ТЕРИТОРІЇ БІЛОРУСІ В 1944 – 1952 рр.

На час визволення Білорусі від німецько-фашистської окупації на території Берестейської, Пинської і Поліської областей діяли значні сили Організації українських націоналістів (ОУН) і її збройних формувань – Української повстанської армії (УПА). Це була широко розгалужена підпільна структура, побудована на принципах глибокої конспірації.

Приєднання німецькою окупаційною владою південних районів БРСР до складу райхскомісаріату „Україна” (вересень 1941 р.)¹, наявність на цих теренах порівняно великої кількості етнічних українців сприяли включенню більшої частини Берестейської, Пинської і частково Поліської областей до сфери політичних інтересів українських націоналістів.

Крайнощі в здійсненні соціалістичних перетворень (колективізація, антицерковна політика, політичні репресії) на території Західної Білорусі в 1939 – 1941 рр., жорстокий окупаційний режим Німеччини в 1941 – 1944 рр. спричинилися до того, що в 1944 р. вплив ОУН – УПА на місцеве населення білоруського Полісся був значний.

Велику роль в цьому відіграла також програма ОУН, прийнята в

серпні 1943 р. Третім надзвичайним збором організації і переглянута тільки в 1952 р.² Головною метою було проголошено боротьбу за створення Української Самостійної Соборної Держави. СРСР і Німеччину, як провідників імперської політики, визнано за основних ворогів нової української держави [...]³.

Діяльністю організаційних ланок ОУН на території „краю” (Україна, частина Білорусі, окремі райони Польщі) керував Центральний провід на чолі з Р.Шухевичем („Тур”). Центральному проводу підпорядковувався крайовий провід ОУН на північно-західних українських землях (Волинська, Рівненська, частково Житомирська, Вінницька області України, а також Берестейська, Пинська і Поліська області Білорусі), що мав кодову назву „Москва”⁴.

Безпосередньо на території Білорусі організаційними структурами оунівського підпілля керував окружний провід („Кричеський”) на чолі із Зиновієм Савчуком („Шварц”, „Олександр”). Берестейський окружний провід об’єднував три надрайонні: Берестейський, Кобринський і Пинський⁵.

Берестейський надрайонний провід ОУН („Круча”) керував антира-

Населена українцями історична Берестейщина, яку 1939 року приєднано до Білоруської РСР, була одним з теренів активної діяльності ОУН і УПА. Проте ця діяльність і досі лишається малодослідженою. Певний матеріал до теми містить публікована тут стаття І.Валахановича, написана на основі документів неприступного загалу дослідників архіву КДБ Республіки Білорусь. Статтю передруковуємо в перекладі з російської з мінського часопису „Архіви і справоводства” (1999, № 1). Автор її – співробітник архіву згаданої установи. Звертаємо на це увагу з огляду на оживану ним стару, радянсько-чехістську термінологію, яку збережено і в перекладі.

дьянським українським підпіллям у Бересті, а також у Берестейському й Малоритському районах. Очолював провід Михайло Березовський („Євген”)⁶.

Кобринський провід („Лан”) діяв у Кобрині, Кобринському, Пружанському, Картуз-Березівському, Дивинському й Антопільському районах. Керував ним Арсен Клиновий („Шах”)⁷.

Пинський надрайонний провід ОУН („Степ”) керував підпільними структурами на території Пинська, Пинського, Лунинецького, Логишинського, Жабинківського, Іванівського і Дорогичинського районів Пинської області, а також Морочнянського і Любешівського районів Волинської області України⁸. Очолювали його „Вірний”, а потім „Волос”.

У документах, вилучених під час ліквідації оунівських структур, поряд з Берестейським, Кобринським і Пинським надрайонними проводами як самостійна організаційна одиниця українського підпілля на території Білорусі іноді згадується Лунинець⁹. Це дає підстави припустити, що оунівці створили там міську організацію, підпорядковану пинському надрайонному провідникові.

Слід мати на увазі, що коли, приміром, ідеться про Берестейський провід, то це не означає, що він керував антирадянською діяльністю саме на території Берестейського району. Оунівська організаційно-територіальна структура не збігалася з адміністративним поділом БРСР і робилося це свідомо – щоб утруднити роботу органів держбезпеки й внутрішніх справ, пов’язану з викриттям і ліквідацією підпілля.

У 1948 р. Берестейський окружний провід ОУН був перейменований на Білоруський („Нива”, № 1042). Керівником Білоруського проводу став Олександр Степанюк („Богун”)¹⁰.

Проводи, незалежно від місця в структурній ієрархії ОУН, склалися з референтур (організаційна,

*Н.Хасевич. Серія „Ключі ОУН”.
Дереворит. 1949 р.*

служба безпеки, референтура пропаганди, військова), керованих референтами. Нижчі референти підпорядковувались вищим і керівникові територіальної організації ОУН. Кожен референт, як правило, мав підлеглу йому невелику внутрішню групу („боївку”)¹¹.

Зв'язок між окремими ланками українського антирадянського підпілля здійснювався через кур'єрів, що мали стосунок тільки до одного певного пункту передачі інформації. Зв'язок від однієї ланки організації до іншої замикалися т. зв. мертвим пунктом (схованка в дуплі, ямі, пні тощо), де залишали повідомлення. Хто по них прийде – кур'єр не знав¹².

В історії підпілля ОУН на території Білорусі умовно можна виділити такі періоди:

1. 1944 – 1946 рр.
2. 1947 – 1949 рр.
3. 1950 – 1952 рр.

Перший період характеризувався ставкою сил підпілля на відкриту

*Н.Хасевич. Повстанці на Поліссі.
Деревожит. 1949 р.*

збройну боротьбу проти радянської влади. Певною мірою можна твердити, що в 1944 – 1946 рр. структура УПА підпорядкувала собі територіальні ланки ОУН. На кінець 1944 р. на території Білорусі діяло близько 250 груп ОУН – УПА чисельністю кожна від 25 до 500 осіб.

У 1944 – 1946 рр. українські антирадянські підпільні групи і їхні збройні формування на території БРСР вчинили 2384 диверсії і терористичні акти, внаслідок яких загинуло 1012 осіб.

Жорстокими були й відплатні заходи НКДБ і НКВС Білорусі. Так, протягом однієї тільки чекістсько-військової операції, що тривала з 15 січня по 20 лютого 1945 р. на території Берестейської і Пінської областей, було оточено 839 населених пунктів, обшукано 48479 дворів, перевірено 165137 осіб, прочисано 12 тис. кв. км лісів і боліт. У результаті розгромлено 33 збройні групи, вбито 98 і заарештовано 3808 осіб¹³.

Другий період позначився зміною тактики дій підпільних українських антирадянських груп. На зміну відкритим збройним виступам прийшли диверсії, терористичні ак-

ти, збирання розвідувальних даних на користь спецслужб США й країн Західної Європи. Замість порівняно великих загонів УПА з'явилися невеликі мобільні внутрішні групи ОУН, що діяли в суворій конспірації.

Органи держбезпеки й внутрішніх справ також перейшли до нових форм і методів боротьби з антирадянським підпіллям. Великомасштабні чекістсько-військові операції в нових умовах стали неефективними. Наголос було зроблено на агентурно-оперативну роботу – розшук і ліквідацію керівних ланок ОУН, перехоплення каналів зв'язку між ними.

У квітні 1947 р. в Іванівському районі Берестейської області ліквідовано штаб Пінського надрайонного проводу ОУН, очолюваного „Яковом”. У ході операції співробітники МДБ БРСР заарештували понад 100 осіб. У травні – червні 1948 р. органи держбезпеки Білорусі знищили в Жабинківському районі Берестейської області Берестейський надрайонний провід і заарештували понад 50 осіб. У червні 1949 р. в Столинському районі Пінської області у збройній сутичці з опергрупою МДБ вбито столинського районного провідника „Андрія” і провідника по Висоцькому району Рівненської області „Козаченка”¹⁴.

*Н.Хасевич. Повстанці на хуторі в гостині. Дереворит. 1949 р.
Ілюстрації з видання: Графіка в букрах
УПА. – Філадельфія, 1952.*

Третій період означився завершенням ліквідації роз'єднаних підпільних груп ОУН і арештом нелегалів-одинаків, що й далі чинили диверсії та терористичні акти.

У лютому 1952 р. в Іванівському районі Пинської області ліквідовано боївку надрайонного провідника Івана Панька („Сікори”), у Дорогичинському районі Пинської області органи держбезпеки БРСР розгромили бандгрупу районного провідника „Гриця”. Під час цих операцій співробітники МДБ і МВС БРСР убили 11 оунівців, серед них і обох провідників, 3 заарештували¹⁵.

У звітах про бандформування українського антирадянського підпілля, складених МВС – КДБ БРСР за 1953 і наступні роки, фігурують лише бандити-одинаки. Станом на квітень 1953 р. МВС БРСР розшукувало за оперативними справами 159

осіб, які раніше належали до українського антирадянського підпілля¹⁶.

Загалом органи безпеки Білорусі з жовтня 1943 р. по квітень 1953 р. заарештували 1282 українських націоналістів, що діяли в підпіллі на території БРСР, убили понад 3000 (разом з учасниками Армії Крайової)¹⁷.

ПРИМІТКИ

¹ Мюллер Н. Вермахт и оккупация (1941 – 1944): О роли вермахта и его руководящих органов в осуществлении оккупационного режима на советской территории. – Москва, 1974. – С. 102.

² Гуленко В.И. ОУН – УПА и Армия Краева в Белоруссии: К вопросу о деятельности и взаимоотношениях // Старонкі ваеннай гісторыі Беларусі. – Мінск, 1992. – Вып. 1. – С. 179 – 180.

³ Скорочено кілька уступів з викладом і оцінкою програми ОУН. – Прим. ред.

⁴ Архів КДБ РБ.

⁵ Там само.

⁶ Там само.

⁷ Там само.

⁸ Там само.

⁹ Там само.

¹⁰ Там само.

¹¹ Там само.

¹² Там само.

¹³ Энциклопедыя гісторыі Беларусі: У 6 т. – Мінск, 1993. – Т. 1. – С. 149 – 150. (Ці відомості наводить і В.Гуленко, додаючи, що „55 осіб здалися в полон”, а далі зазначає: „Ефективнішими були операції щодо створення фальшивих бандерівських груп. У 1945 р. лише одна така група (20 осіб), організована НКВС БРСР, увійшла в довіру й знищила оунівські загони „Тречуна” й „Гречка”. Крім того, проводилося активне вербування агентів та інформаторів. За саму тільки другу половину 1944 р. їх завербовано серед місцевих жителів 4385 осіб”. Дяв.: Гуленко В. И. Зазнач. праця. – С. 180. – Прим. ред.)

¹⁴ Архів КДБ РБ.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Там само.